Raluca BEMBE
(Universitatea de Vest din Timişoara)

Adolescenți în literatura română. Aspecte literare și istorice

Abstract: (Adolescents in Romanian literature. Literary and historical features) The beginning of the twentieth century is a period when the theme of adolescence becomes a subject in psychology, but consequently in literature, too. Because the adolescence is carefully analyzed as a separate branch of psychology, the literary modern discourse about immaturity changes, being more authentic, more appropriate to the real adolescent behavior and language. This situation is valid for Romania, too, when the Romanian literature of the interwar period, through novels like *Orașul cu salcâmi* by Mihail Sebastian, *Romanul lui Mirel* by Anton Holban, *Romanul adolescentului miop* and *Gaudeamus* by Mircea Eliade or *Întâmplări în irealitatea imediată* by Max Blecher is an evidence for the abundance of adolescents in literature, being a result of the modern realities. Furthermore, the new adolescence novels are bringing a different atmosphere in the Romanian literature compared to the previous novels where adolescence was regarded in a melancholic, idealistic perspective.

Keywords: modernity, adolescence, Romanian literature, interwar period, modern literary discourse

Rezumat: Începutul secolului al XX-lea este o perioadă în care tema adolescenței devine un subiect de sine stătător în psihologie, răspândindu-se, astfel, și în literatură. În aceste condiții, discursul literar modern despre imaturitate se schimbă, fiind mai autentic, mai potrivit pentru modul de comportament și limbajul autentic al adolescenților. Situația este validă și pentru spațiul literar românesc. Literatura română din perioada interbelică, prin romane ca *Orașul cu salcâmi* de Mihail Sebastian, *Romanul lui Mirel* de Anton Holban, *Romanul adolescentului miop* și *Gaudeamus* de Mircea Eliade sau *Întâmplări în irealitatea imediată* de Max Blecher, se remarcă printr-un număr însemnat de personaje adolescente. Mai mult, noile romane interbelice despre adolescenți aduc o atmosferă diferită în literatura română în comparație cu romanele anterioare, unde adolescența era privită dintr-o perspectivă melancolică, idealistă.

Cuvinte cheie: modernitate, adolescență, literatura română, perioada interbelică, discurs literar modern

Context propice

Înainte de a intra în sfera literaturii române, ar fi interesant de urmărit și zona literară învecinată. Europa Centrală, de asemenea, preia tema adolescenței în literatură la începutul secolului al XX-lea, chiar dacă nu este o zonă consacrată acestui subiect. În mare parte, zona occidentală are o voce mult mai puternică și recognoscibilă în ceea ce privește romanele adolescenței. Însă în Europa Centrală tema adolescenței este abordată în mod diferit, deoarece tema imaturității vizează schimbările sociale, culturale și politice ale Imperiului Habsburgic. Aici adolescența devine un pretext pentru sublinierea instabilității zonei de centru a Europei. Motivul imaturității, chiar dacă nu dezvoltat ca temă principală a romanului, reprezintă pentru Joseph Roth, spre exemplu, în *Marșul lui Radetzky* (1932), un simbol al dispariției zonei central-europene. Bătrânul von Trotta este ultimul apărător al vechii tradiții habsburgice, pe

BDD-A26646 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:56 UTC)

când urmaşii săi aleg să nu mai facă parte din armata austro-ungară şi dezertează în cele din urmă. Aceeaşi atmosferă de instabilitate se simte şi în romanul lui Sándor Márai, *Revoltaţii* (1930), unde adolescenţii dezvoltă o subcultură proprie, rezultat al lipsei autorităţii paterne. Adesea, revoltaţii Primului Război Mondial acuză lipsa autorităţii tatălui, acesta fiind implicat în război. Pe de altă parte, Witold Gombrowicz, în *Ferdydurke* (1937), foloseşte adolescenţa sau imaturitatea continuă pentru a sublinia necesitatea unei noi direcţii a literaturii. Închistarea în dogmele şi Forma trecutului nu aduce decât stagnare, pe când o atitudine imatură, iresponsabilă faţă de etichete ar putea duce la experimentarea noilor cărări literare. Gombrowicz lărgeşte critica şi spre sistemul educaţional, spre profesorii care, la fel, rămân înrădăcinaţi în vechile teorii pedagogice şi nu mizează pe dezvoltarea unei atitudini critice:

> „niciunul dintre ei nu are nici măcar o idee proprie; dacă totuşi se naşte în vreunul o asemenea idee, atunci eu alung ori ideea ori pe proprietarul ei. [...] Fiindcă nu există nimic mai rău decât un profesor simpatic, mai ales dacă întâmplător are şi opinii personale. Numai un pedagog cu adevărat dezagreabil poate inocula elevilor acea plăcută imaturitate, acea simpatică neajutorare şi stângăcie, acea incapacitate de a trăi, care ar trebui să caracterizeze tineretul, pentru ca să reprezinte un obiect pentru noi, adevăraţii şi oneştii pedagogi." (Gombrowicz 1996, 37).

Factori decisivi

Personaje adolescente intră şi în literatura română de început de secol XX, având un discurs modern, post-medelenist. În romanul *La Medeleni* de Ionel Teodoreanu adolescenţa era privită dintr-o perspectivă idilică, estetizantă[1]. Limbajul adolescenţilor lui Teodoreanu diferă semnificativ faţă de viitorul discurs personajelor adolescente din literatura interbelică. Generaţia adolescenţilor Eliade-Bogza va înfăţişa o atitudine mult mai incisivă, mai dură. Experienţele extreme vor juca un rol de bază în conturarea trăirilor adolescentine.

În principal, schimbările sociale, economice ale modernităţii au determinat o atitudine mult mai deschisă a adolescenţilor, caracterizată de dorinţa de a trăi într-un ritm mai alert, mai apropiat timpurilor în care ei înşişi trăiesc. Perioada industrială aduce o schimbare a vieţii cotidiene prin schimbarea ritmului de zi cu zi. Apariţia automobilelor, a avionului, a noilor mijloace de comunicare au sporit viteza existenţei zilnice. De asemenea, începutul secolului al XX-lea vine şi cu apariţia cinematografului, a *dance-hallurilor*, în principal, a spaţiilor în care adolescenţii pentru prima dată pot să îşi petreacă timpul liber, consecinţă a extinderii zonelor urbane. Un astfel de concept, „timp liber", este necunoscut sau nerăspândit în perioada preindustrială. El este de un interes

[1] În această privinţă, ar putea fi adusă în vedere observaţia lui Mircea Eliade legată de adolescenţa prezentată în proza lui Ionel Teodoreanu: „Adolescenţa e mult mai complicată decât o zugrăveşte Teodoreanu. E departe de a fi numai sensibilă şi sentimentală. Sunt stări sufleteşti specifice adolescenţei, pe care eroii de la Medeleni le ignoră: cele dintâi nelinişti cerebrale, nimicirea valorilor morale păstrate prin copilărie, curiozitatea ajunsă repede entuziasm pentru probleme sociale etc. Cerebralismul personajelor e superficial, se mărgineşte la discuţia câtorva probleme literare. E departe de tortură, aşa cum torturează pe orice adolescent autentic contemporan" (Eliade 1927, 1).

BDD-A26646 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:56 UTC)

aparte deoarece în aceste momente tinerii își dezvoltă o subcultură proprie, ieșită de sub protecția autorității familiei. Momentul simbolic sau mai degrabă mediatic al apariției adolescenților în peisajul european este acela când James Dean moare în mașina lui sport, iar filmul său *Rebel without a Cause* (1955) și *The Blackboard Jungle* (1955) au apărut în cinema (Springhal 1986, 215). Este adevărat că aici se ajunge deja la perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial, însă este rezultatul acțiunilor moderne petrecute încă de la începutul secolului al XX-lea. Totodată, ceea ce ar mai merita punctat este și faptul că orașul joacă un rol de bază în dezvoltarea noului discurs al adolescenților prin oportunitățile pe care le creează (Bradbury 1991, 96-98). De altfel, și în literatura română, romanele adolescenței sunt plasate în zone urbane și implică un comportament urban, departe de tradiționalitatea romanelor antebelice.

Adolescenții literaturii interbelice

În principal, perioada interbelică este considerată o perioadă prosperă a modernismului românesc datorită experimentării intense a noilor posibilități literare, prin romanul subiectiv autentic, al experimentării, dar și o luptă literară dintre romanele obiective, realiste și romanele subiective. Generația lui Holban, printre care Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Constantin Noica, Emil Cioran, Max Blecher, este preocupată „de o puternică dorință de existențial și astfel o voință vehementă a individuației. [...] individul are răgazul să își elaboreze o existență independentă, privată, centrată în interioritatea sa distinctă și nu impusă din exterior." (Mangiulea 1989, 9). Într-un astfel de peisaj, tema adolescenței este cât se poate de potrivită deoarece devine sinonimă cu dorința de experimentare, setea de inedit și căutarea identității.

Anton Holban își începe cariera literară cu *Romanul lui Mirel*, în 1929. Cronica literară la *Romanul lui Mirel* a lui Pompiliu Constantinescu a scos în evidență „tonul sigur, fraza nudă, observația directă", tehnică bazată pe „procesele disociative ale analismului proustian" (Constantinescu în Holban 2005, VII). În linii mari, Pompiliu Constantinescu subliniază schimbările narative aduse de noua literatură, prin respingerea stilului calofil, împodobit cu inserții figurate.

Mirel este adolescentul vanitos, educat, dornic să experimenteze și să se sustragă responsabilităților: „Visase o viață de petreceri, de călătorii în jurul lumii și, trupul subțirel al lui Lilli l-ar fi încovoiat de la început ca o povară." (Holban 2005, 97). Un episod elocvent în ceea ce privește deschiderea spre nou, dar și discursul direct al lui Mirel este cel în care discută cu Lilli despre noutățile muzicii clasice. Pe scurt, Lilli este domnișoara sedusă de aerul rebel al adolescentului Mirel, devine și o victimă a instabilității emoționale imature, rămânând însărcinată. În convorbirea cu intransigenta Lilli, Mirel mizează pe noii compozitori Roussel, Honegger, Stravinski, în timp ce Lilli are voie să cânte doar din Mozart. Problema educației deficitare este pusă în discuție de Mirel printr-o intervenție la obiect: „Ca toate profesoarele. Nu-s capabile să spună o literă mai mult decât cele învățate în tinerețe." (Holban 2005, 31). În consecință, adolescentul Mirel devine vocea predilectă pentru sublinierea neajunsurilor sociale. De aceea, Mirel

BDD-A26646 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:56 UTC)

„vorbea multe ca să se împace cu sine însuşi, căci adevărul lor nu-l controlase niciodată." (Holban 2005, 31). Prin urmare, Mirel aduce un aer de independenţă şi nevoie de delimitare de celelalte voci ale casei.

Romanul adolescentului miop al lui Eliade, publicat în 1929, înfăţişează un adolescent oarecum atipic. În principal, apare un personaj cu o conştiinţă a muncii exagerată, dornic de a acumula cunoştinţe într-o perioadă de timp inuman de limitată. Pe de altă parte, în tot acest tumult al cunoaşterii, adolescentul mai are răgaz şi pentru problemele tipice ale adolescenţei, cunoaşterea de sine şi conturarea unei personalităţi. În principal, când adolescentul-scriitor îşi începe jurnalul este un tânăr miop, cu puternice nemulţumiri faţă de propria imagine fizică şi socială, inadaptat mediului, cu probleme de corigenţă la matematică şi germană, dar sedus de literatura lui Balzac şi Papini. Evident, romanul este scris la persoana I, iar nota confesivă este mult pronunţată. Capitolul *Drumul către mine însumi* aduce în prim-plan tocmai acest subiect:

> „Trebuie să mă cunosc. Trebuie să ştiu odată sigur cine sunt şi ce vreau. Am amânat mereu lucrul acesta pentru că-mi era teamă. Mi-era teamă că nu voi izbuti să-mi luminez sufletul sau că lumina ce va aluneca asupra-i să nu mă îndurereze. Eu mi-am închipuit anumite lucruri despre mine însumi. Ce se va întâmpla dacă acestea nu există aievea? Dacă ele n-au fost decât o părere." (Eliade 1989, 158).

Interesant de remarcat ar fi faptul că primele însemnări ale romanului sunt făcute de Mircea Eliade în 1921, în acea perioadă autorul având 14 ani (Simion 1995, 17). Volumul într-adevăr prezintă încercările unui personaj de a scrie un roman al adolescenţei autentice, însă bazat pe trăiri reale adolescentine, având pulsul momentului, după cum însuşi Eliade mărturiseşte la finalul romanului. Eugen Simion laudă iniţiativa adolescentului Eliade de a începe să scrie literatură fără un program estetic bine structurat:

> „Scrie în acest timp jurnalul, care se va substitui romanului, şi notează într-o simpatică dezordine, tot ce-i trece prin minte şi i se întâmplă, fără nicio preocupare expresă pentru literatură. Dar tocmai această ignorare a literaturii dă o oarecare valoare literară acestor pagini confesive. Ele spun mult, am impresia, despre biografia tânărului Eliade şi spun ceva şi despre un posibil personaj adolescent care vrea să iasă din tiparele tradiţionale ale literaturii" (Simion 1995, 19).

Oraşul cu salcâmi de Mihail Sebastian, un alt roman al adolescenţei, publicat în 1935, prezintă maturizarea Adrianei, fiica unor burghezi de provincie. Gelu, dintr-o familie de condiţie inferioară, tânărul îndrăgostit de Adriana, este cel care va releva transformările fizice şi psihice ale adolescentei. Dacă la început cei doi trăiesc o poveste de dragoste tipic adolescentină, inocentă, în momentul întâlnirii în Bucureşti, aceştia împărtăşesc şi experienţe intime ca urmare a căutării identităţii sexuale. Prin urmare, romanul pune accent pe descoperirea corporalităţii şi a transformărilor sexuale: „Mâna i se plimba mirată pe sân şi cuprindea rotunjimi noi, nuanţate".

Literatura interbelică mai aduce în vedere un roman al adolescenţei, însă diferit faţă de ceea ce a fost punctat mai sus. În *Întâmplări în irealitatea imediată* (1936) de Max Blecher adolescenţa nu mai este o perioadă activă, tumultuoasă fizic, corporal, ci devine ţintuită pe patul suferinţei tuberculozei osoase, ceea ce însemnă că setea căutării individualităţii este amplificată de suferinţa bolii. Max Blecher însuşi este imobilizat

BDD-A26646 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:56 UTC)

definitiv la vârsta de nouăsprezece ani, scriindu-şi romanele pe o placă de lemn, mereu în aceeaşi poziţie. Prin urmare, creaţia lui Blecher se înscrie în tiparele romanelor autenticităţii şi experienţei, literaturii subiective. Cu toate acestea, pentru scriitorul adolescent, literatura înseamnă o escapadă din realitate. „Irealitatea imediată" oferă piste mai facile de a supravieţui realităţii apropiate, dar atât de chinuitoare. Prin intercalarea personajelor operelor sale cu persoana reală se poate vorbi şi aici de un roman autobiografic, în termenii lui Philippe Lejeune, în care scriitorul transpune experienţa personală într-o mască fictivă (Ţeposu în Blecher 1999, 19).

Întrebările şi suferinţele adolescentului Blecher apar, însă, şi înainte de problemele medicale. Căutarea identităţii pare a fi un sentiment chinuitor, al lipsei de apartenenţă:

> „Când privesc mult timp un punct fix pe perete mi se întâmplă câteodată să nu mai ştiu nici cine sunt, nici unde mă aflu. Simt atunci lipsa identităţii mele de departe ca şi cum aş fi devenit, o clipă, o persoană cu totul străină. Acest personagiu abstract şi persoana mea reală îmi dispută convingerea cu forţe egale. [...] Teribila întrebare «cine anume sunt» trăieşte atunci în mine ca un corp în întregime nou, crescut în mine cu o piele şi nişte organe ce-mi sunt complet necunoscute. Rezolvarea ei este cerută de o luciditate mai profundă şi mai esenţială decât a creierului. Tot ce e capabil să se agite în corpul meu, se agită, se zbate şi se revoltă mai puternic şi mai elementar decât în viaţa cotidiană. Totul imploră o soluţie." (Blecher 1999, 43).

Desigur, toate aceste scrieri pot fi considerate şi rezultatul începuturilor literare ale scriitorilor menţionaţi. Fiind primele scrieri, scrieri de tinereţe, abordarea temei adolescenţei ar fi cea mai facilă. Însă un asemenea răspuns ar oferi o perspectivă simplistă asupra problemei. Într-un context al descoperirii adolescenţei la nivel ştiinţific şi mai ales al experimentării reale a adolescenţei ca urmare a schimbărilor aduse de modernitate, este mai realist să considerăm această temă una venită odată cu noul val tematic modernist. Perioada interbelică românească, prin setea de experimentare, rezonează şi cu ceea ce se întâmplă la nivelul Europei Centrale, mai exact, prin prezenţa semnificativă a temei adolescenţei ca un răspuns la instabilitatea socială modernă.

Bibliografie:

Blecher, Max. 1999. *Întâmplări în irealitatea imediată*. Craiova: Aius; Bucureşti: Editura Vinea.

Bradbury, Malcolm. 1991. *The Cities of Modernism*, în Bradbury, Malcoln, McFarlane, James (coord.), *Modernism. A Guide to European Literature 1890-1930*. London: Penguin Books, p. 96-103.

Eliade, Mircea. 1927. *Medelenii şi medelenismul*, în „Cuvântul", an III, ianuarie 5, nr. 652.

Eliade, Mircea. 1989. *Romanul adolescentului miop*. Bucureşti: Editura Minerva.

Gombrowicz, Witold. 1996. *Ferdydurke*. Traducere, tab. cron., postfaţă şi note de Ion Petrică. Bucureşti: Univers.

Holban, Anton. 2005. *Opere. 1. Romane. Schiţe şi nuvele*. Bucureşti: Ed. Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă.

Mangiulea, Mihai. 1989. *Introducere în opera lui Anton Holban*. Bucureşti: Editura Minerva.

Sebastian, Mihail. 1974. *Oraşul cu salcâmi. Accidentul.* Bucureşti: Editura Eminescu.

Simion, Eugen. 1995. *Mircea Eliade. Un spirit al amplitudinii*. Editura Demiurg.

Springhal, John. 1986. *Coming of Age: Adolescence in Britain 1860-1960*. Dublin: Gill and Macmillan.

Ţeposu, Radu. G. 1999. *Studiu introductiv*, în Blecher, Max, *Întâmplări în irealitatea imediată*. Craiova: Aius; Bucureşti: Editura Vinea.

BDD-A26646 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:56 UTC)